

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΠΡΩΤΟ ΤΜΗΜΑ

ΥΠΟΘΕΣΗ ΠΟΥΛΗΜΕΝΟΣ ΚΑΙ ΛΟΙΠΟΙ ΚΑΤΑ ΕΛΛΑΔΑΣ

(Προσφυγή αριθ. 41230/12)

ΑΠΟΦΑΣΗ

ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟ

20 Ιουλίου 2017

Η απόφαση αυτή θα καταστεί τελεσίδικη σύμφωνα με τους όρους του άρθρου 44 § 2 της Σύμβασης. Μπορεί να υπαχθεί σε αναδιατύπωση.

Στην υπόθεση Πουλημένος και λοιποί κατά Ελλάδας,

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (πρώτο τμήμα), συνεδριάζοντας σε επιτροπή, η σύνθεση της οποίας έχει ως εξής:

Kristina Pardalos, *πρόεδρος,*

Λίνος-Αλέξανδρος Σισιλιάνος,

Aleš Pejchal,

Krzysztof Wojtyczek,

Pauliine Koskelo,

Tim Eicke,

Jovan Ilievski, *δικαστές,*

και Abel Campos, *γραμματέας τμήματος,*

Αφού διασκέφθηκε σε δικαστικό συμβούλιο στις 27 Ιουνίου 2017,

Εκδίδει την ακόλουθη απόφαση, η οποία ελήφθη την πιο πάνω ημερομηνία:

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

1. Η υπόθεση έχει εισαχθεί με μία προσφυγή (αριθ. 41230/12) στρεφόμενη κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας, η οποία κατατέθηκε δυνάμει του άρθρου 34 της Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών («η Σύμβαση») στις 26 Ιουνίου 2012 από έξι υπηκόους του Κράτους αυτού («οι προσφεύγοντες») των οποίων τα ονόματα αναγράφονται στο συνημμένο παράρτημα.

2. Οι προσφεύγοντες εκπροσωπήθηκαν από τον κ. Κ. Χορομίδα και τον κ. Γ. Γεσούλη, δικηγόρους του συλλόγου Θεσσαλονίκης. Η ελληνική κυβέρνηση («η Κυβέρνηση») εκπροσωπήθηκε από τους εντεταλμένους του αντιπροσώπου της, κυρία Ε. Τσαούση, σύμβουλο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους και κυρία Α. Μαγριππή, δικαστική αντιπρόσωπο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους.

3. Οι προσφεύγοντες επικαλέστηκαν μία παραβίαση του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 της Σύμβασης.

4. Στις 20 Μαρτίου 2016, το παράπονο που σχετίζεται με το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 της Σύμβασης κοινοποιήθηκε στην Κυβέρνηση, η δε προσφυγή κηρύχθηκε απαράδεκτη κατά τα λοιπά σύμφωνα με το άρθρο 54 § 3 του κανονισμού του Δικαστηρίου.

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

I. ΟΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΗΣ

5. Ο πατέρας των προσφευγόντων, Νικόλαος Πουλημένος είχε στην κυριότητα του ένα οικοπέδο κείμενο στο Ελληνικό (Αθήνα), το οποίο ήταν μέρος ενός συνόλου διαιρεμένου σε οκτώ συνιδιοκτησίες. Επτά από τις συνιδιοκτησίες αυτές, οι οποίες ανήκαν σε άλλα άτομα, είχαν οικοδομηθεί.

Με διατάγματα των ετών 1959, 1960 και 1962 κηρύχθηκε η απαλλοτρίωση του εν λόγω οικοπέδου ενόψει της διαπλάτυνσης μιας οδού. Το 1979, ο πατέρας των προσφευγόντων κατέθεσε ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας μία αίτηση ακύρωσης κατά μιας πράξης η οποία όριζε ότι δεν είχε δικαίωμα αποζημίωσης λόγω απαλλοτρίωσης. Το 1981, το Συμβούλιο της Επικρατείας τον δικαίωσε και έτσι οι υπηρεσίες της πολεοδομίας της Νομαρχίας Αθηνών αναγνώρισαν ότι οι υπόλοιποι συνιδιοκτήτες και ο Δήμος Ελληνικού είχαν υποχρέωση να τον αποζημιώσουν.

6. Στις 30 Νοεμβρίου 1997, μετά τον θάνατο του πατέρα τους, οι προσφεύγοντες κατέθεσαν ενώπιον του Πρωτοδικείου Αθηνών («το πρωτοδικείο») μία αίτηση προσδιορισμού της προσωρινής αποζημίωσης της απαλλοτρίωσης.

7. Με την απόφασή του αριθ. 1836/1998 της 31 Αυγούστου 1998, το πρωτοδικείο όρισε την προσωρινή αποζημίωση σε 90.000 δραχμές (ήτοι περίπου 264 ευρώ (EUR)) ανά τετραγωνικό μέτρο. Η ημερομηνία που λήφθηκε υπόψη για τον υπολογισμό της αποζημίωσης ήταν η 27^η Μαρτίου 1998, ήτοι η ημερομηνία συζήτησης ενώπιον του δικαστηρίου αυτού.

8. Στις 28 Απριλίου 1999, οι προσφεύγοντες ζήτησαν από το πρωτοδικείο να ορίσει την οριστική αποζημίωση της απαλλοτρίωσης.

9. Η συζήτηση ενώπιον του πρωτοδικείου έλαβε χώρα στις 9 Νοεμβρίου 1999. Με την προδικαστική απόφασή του αριθ. 9369/1999 της 20 Δεκεμβρίου 1999, το δικαστήριο διέταξε την συμπληρωματική διεξαγωγή αποδείξεων και μία πραγματογνωμοσύνη προκειμένου να καθοριστεί η αξία του οικοπέδου στις 27 Μαρτίου 1998, ήτοι την ημερομηνία συζήτησης που αφορούσε τον προσδιορισμό της προσωρινής αποζημίωσης.

10. Στις 19 Σεπτεμβρίου 2000, το πρωτοδικείο αναγνώρισε τους προσφεύγοντες ως δικαιούχους της αποζημίωσης (απόφαση αριθ. 1738/2000).

11. Στις 19 Οκτωβρίου 2004, το δικαστήριο συζήτησε την υπόθεση και στις 24 Ιανουαρίου 2005, καθόρισε την οριστική αποζημίωση της απαλλοτρίωσης σε 320 EUR το τετραγωνικό μέτρο λαμβάνοντας υπόψη την αξία του οικοπέδου στις 27

Μαρτίου 1998, ήτοι την ημερομηνία προσδιορισμού της προσωρινής αποζημίωσης (απόφαση αριθ. 340/2005).

12. Με την από 28 Απριλίου 2005 έφεσή τους, η οποία κατατέθηκε στις 6 Μαΐου 2005, οι προσφεύγοντες προσέφυγαν ενώπιον του Εφετείου Αθηνών («το εφετείο»). Αμφισβητούσαν την απόφαση του πρωτοδικείου και ζητούσαν επίσης να θεωρηθεί η έφεση ως αίτηση προσδιορισμού της οριστικής αποζημίωσης της απαλλοτρίωσης σε 900 EUR το τετραγωνικό μέτρο και να ληφθεί υπόψη προς τον σκοπό αυτό η αξία του οικοπέδου κατά την ημερομηνία της συζήτησης ενώπιον του εφετείου. Προς τούτο, ανέφεραν ότι η αξία του οικοπέδου είχε αυξηθεί σημαντικά μετά την συζήτηση για τον προσδιορισμό της προσωρινής αποζημίωσης.

13. Η συζήτηση ενώπιον του εφετείου έλαβε χώρα στις 2 Μαΐου 2006. Στις 29 Δεκεμβρίου 2006, το δικαστήριο αυτό απέρριψε την έφεση ως απαράδεκτη (απόφαση αριθ. 9117/2006).

14. Όσον αφορά το αίτημα επικαιροποίησης της οριστικής αποζημίωσης, το εφετείο το απέρριψε ως απαράδεκτο για τον λόγο ότι υπήρχε ήδη απόφαση με την οποία καθορίστηκε η αποζημίωση αυτή. Υπογράμμισε ότι οι διατάξεις που επικαλέστηκαν οι προσφεύγοντες δεν είχαν εφαρμογή εν προκειμένω διότι η απαλλοτρίωση είχε λάβει χώρα πριν την 1^η Φεβρουαρίου 1971 και διότι η απόφαση αριθ. 340/2005 ήταν ήδη οριστική. Έκρινε ότι το αίτημα επικαιροποίησης της αποζημίωσης δεν είχε νομική βάση για τον λόγο ότι ο «κίνδυνος ανατίμησης» προβλεπόταν από το άρθρο 17 του Συντάγματος. Τόνισε προς τούτο ότι, σύμφωνα με την διάταξη αυτή, η απαλλοτρίωση αιρόταν αυτεπαγγέλτως εφόσον, εντός προθεσμίας ενάμιση έτους από την απόφαση η οποία όρισε την προσωρινή αποζημίωση, η τελευταία δεν είχε καταβληθεί.

15. Έκρινε επίσης ότι το δικόγραφο της έφεσης ήταν αφ'εαυτού απαράδεκτο, διότι θα έπρεπε να είχε κατατεθεί στην γραμματεία του πρωτοδικείου και όχι στην δική του γραμματεία, όπως είχε συμβεί εν προκειμένω.

16. Στις 5 Απριλίου 2007, οι προσφεύγοντες κατέθεσαν αίτηση αναίρεσης. Στις 28 Απριλίου 2009, ο Άρειος Πάγος την απέρριψε για τους ίδιους λόγους με εκείνους που είχε δεχθεί το εφετείο (εφετείο αριθ. 986/2009).

17. Στις 31 Αυγούστου 2009, οι προσφεύγοντες επανακατέθεσαν την έφεσή τους (της 6 Μαΐου 2005) ενώπιον του εφετείου ενόψει της διεξαγωγής μιας νέας συζήτησης, η οποία ορίστηκε για τις 12 Οκτωβρίου 2010. Στις προτάσεις τους της 28 Απριλίου 2010, ανέφεραν ότι, από την ημερομηνία προσδιορισμού της οριστικής

αποζημίωσης, στις 9 Νοεμβρίου 1999, η αξία του πράγματος είχε αυξηθεί ουσιωδώς. Καλούσαν το εφετείο να καθορίσει το ποσό της οριστικής αποζημίωσης σε 1.300 EUR το τετραγωνικό μέτρο.

18. Με την απόφασή του αριθ. 179/2012 της 18 Ιανουαρίου 2012, το εφετείο έκρινε ότι, επιλέγοντας την 27^η Μαρτίου 1998 (ημερομηνία της συζήτησης για τον προσδιορισμό της προσωρινής αποζημίωσης) προκειμένου να ορίσει την αξία του πράγματος που αποτελεί το αντικείμενο της διαφοράς, το πρωτοδικείο είχε κάνει εσφαλμένη εφαρμογή των σχετικών εφαρμοστέων διατάξεων του νόμου. Καθόρισε την οριστική αποζημίωση της απαλλοτρίωσης στα 420 EUR το τετραγωνικό μέτρο λαμβάνοντας υπόψη την αξία του οικοπέδου στις 9 Νοεμβρίου 1999, ήτοι την ημερομηνία της πρώτης συζήτησης για τον προσδιορισμό της οριστικής αποζημίωσης ενώπιον του δικαστηρίου αυτού. Το εφετείο υπογράμμισε ότι κατά την εν λόγω ημερομηνία είχε ολοκληρωθεί η διαδικασία της διεξαγωγής των αποδείξεων και ότι η αξία του απαλλοτριωθέντος οικοπέδου είχε ανατιμηθεί σημαντικά. Ευθυγραμμίστηκε στην νομολογία του Αρείου Πάγου, συνεδριάζοντας σε ολομέλεια, ο οποίος, με την με αριθμό 14/2011 απόφασή του της 29 Σεπτεμβρίου 2011, είχε θέσει τέλος στην προσέγγιση η οποία ακολουθείτο μέχρι τότε σε αυτόν τον τύπο των υποθέσεων. Ειδικότερα, το εφετείο σημείωσε τα ακόλουθα:

«(...) σε περίπτωση απαλλοτρίωσης για την τροποποίηση του σχεδίου πόλεως, αποφασισθείσας προ της 1^{ης} Φεβρουαρίου 1971, και σε περίπτωση κατά την οποία η συζήτηση για τον προσδιορισμό της οριστικής αποζημίωσης της απαλλοτρίωσης ενώπιον του πρωτοδικείου διεξάγεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 17 § 2 του Συντάγματος (αναθεωρημένου το 2001) και μετά την πάροδο ενός έτους από την συζήτηση για τον προσδιορισμό της προσωρινής αποζημίωσης (...), η κρίσιμη ημερομηνία η οποία λαμβάνεται υπόψη όσον αφορά την αξία του απαλλοτριωθέντος πράγματος είναι [η ημερομηνία] της συζήτησης για τον προσδιορισμό της οριστικής αποζημίωσης, ακόμη και αν η αίτηση έχει κατατεθεί πριν την έναρξη ισχύος του (...) άρθρου 17 § 2 του Συντάγματος (αναθεωρημένου το 2001). Η προσέγγιση αυτή επιβάλλεται μεταξύ άλλων από το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 (...). Εξάλλου, η νέα διάταξη του εδαφίου γ) του άρθρου 17 § 2 του Συντάγματος θεσμοθετήθηκε προκειμένου να καταστήσει το εθνικό δίκαιο σύμφωνο προς την νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου

των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σχετικά με την προστασία του δικαιώματος σεβασμού της περιουσίας. (...))»

II. ΤΟ ΕΦΑΡΜΟΣΤΕΟ ΕΘΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ

19. Το άρθρο 117 § 5 του Συντάγματος του 1975 ορίζει τα εξής:

«Οι αναγκαστικές απαλλοτριώσεις που κηρύχθηκαν ή που θα κηρυχθούν εωσότου οι κείμενοι νόμοι για τις αναγκαστικές απαλλοτριώσεις προσαρμοστούν στις διατάξεις του Συντάγματος διέπονται από τις διατάξεις που ισχύουν κατά το χρόνο που κηρύσσονται.»

20. Το άρθρο 17 του Συντάγματος, όπως τροποποιήθηκε μετά την αναθεώρηση του Συντάγματος της 6 Απριλίου 2001, έχει ως εξής:

«Η ιδιοκτησία τελεί υπό την προστασία του Κράτους, τα δικαιώματα όμως που απορρέουν από αυτή δεν μπορούν να ασκούνται σε βάρος του γενικού συμφέροντος.

2. Κανένας δεν στερείται την ιδιοκτησία του, παρά μόνο για δημόσια ωφέλεια που έχει αποδειχθεί με τον προσήκοντα τρόπο, όταν και όπως ο νόμος ορίζει, και πάντοτε αφού προηγηθεί πλήρης αποζημίωση, που να ανταποκρίνεται στην αξία την οποία είχε το απαλλοτριούμενο κατά το χρόνο της συζήτησης στο δικαστήριο για τον προσωρινό προσδιορισμό της αποζημίωσης. Αν ζητηθεί απευθείας ο οριστικός προσδιορισμός της αποζημίωσης, λαμβάνεται υπόψη η αξία κατά το χρόνο της σχετικής συζήτησης στο δικαστήριο. Αν η συζήτηση για τον οριστικό προσδιορισμό της αποζημίωσης διεξαχθεί μετά την παρέλευση έτους από τη συζήτηση για τον προσωρινό προσδιορισμό, τότε για τον προσδιορισμό της αποζημίωσης λαμβάνεται υπόψη η αξία κατά το χρόνο της συζήτησης για τον οριστικό προσδιορισμό. (...)

(...)

4. Η αποζημίωση ορίζεται από τα αρμόδια δικαστήρια. (...) Νόμος μπορεί να προβλέπει την εγκαθίδρυση ενιαίας δικαιοδοσίας, κατά παρέκκλιση από το άρθρο 94, για όλες τις διαφορές και υποθέσεις που σχετίζονται με απαλλοτρίωση, καθώς και την κατά προτεραιότητα διεξαγωγή των σχετικών δικών. (...) Η αποζημίωση που ορίστηκε καταβάλλεται υποχρεωτικά το αργότερο μέσα σε ενάμισι έτος από τη δημοσίευση της απόφασης για τον

προσωρινό προσδιορισμό της αποζημίωσης και, σε περίπτωση απευθείας αίτησης για οριστικό προσδιορισμό της αποζημίωσης, από τη δημοσίευση της σχετικής απόφασης του δικαστηρίου, διαφορετικά η απαλλοτρίωση αίρεται αυτοδικαίως. (...)»

21. Το άρθρο 29 § 4 του κώδικα απαλλοτριώσεων αποκλείει από το πεδίο εφαρμογής του τις απαλλοτριώσεις οι οποίες κηρύχθηκαν πριν την 1^η Φεβρουαρίου 1971. Προβλέπει εν τούτοις ότι οι διατάξεις του εφαρμόζονται στις απαλλοτριώσεις αυτές για τα ζητήματα που αφορούν τον προσδιορισμό της οριστικής αποζημίωσης της απαλλοτρίωσης υπό την προϋπόθεση ότι η σχετική αίτηση δεν έχει κατατεθεί πριν την θέση του κώδικα αυτού σε ισχύ (στις 6 Μαΐου 2001).

22. Με μία απόφαση με αριθμό 14/2001, η οποία εκδόθηκε στις 29 Σεπτεμβρίου 2011, ο Άρειος Πάγος, συνεδριάζων σε ολομέλεια, έκρινε ότι η κρίσιμη ημερομηνία για τον υπολογισμό της αξίας του απαλλοτριουμένου ήταν η ημερομηνία της πρώτης συζήτησης (αναφερόμενης στον προσδιορισμό της οριστικής αποζημίωσης), ακόμη και αν, κατ'αυτήν, το δικαστήριο δεν εκδίκασε την ουσία της υπόθεσης: κατά συνέπεια, αν, κατά την συζήτηση, το δικαστήριο διέτασσε την πραγματοποίηση μιας πραγματογνωμοσύνης, η πιο πάνω αναφερόμενη κρίσιμη ημερομηνία ήταν η ημερομηνία της συζήτησης αυτής και όχι εκείνη της συζήτησης επί της ουσίας της υπόθεσης.

23. Το άρθρο 13 § 1 του κώδικα απαλλοτριώσεων, όπως αυτό τροποποιήθηκε από τον νόμο 2882/2001, προβλέπει ότι, «Αν η συζήτηση για τον οριστικό προσδιορισμό της αποζημίωσης διεξαχθεί μετά την παρέλευση έτους από τη συζήτηση για τον προσωρινό προσδιορισμό, τότε για τον προσδιορισμό της αποζημίωσης λαμβάνεται υπόψη η αξία κατά το χρόνο συζήτησης για τον οριστικό προσδιορισμό».

24. Το άρθρο 105 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα ορίζει τα ακόλουθα:

«Για παράνομες πράξεις ή παραλείψεις των οργάνων του δημοσίου κατά την άσκηση δημόσιας εξουσίας που τους έχει ανατεθεί το δημόσιο ενέχεται σε αποζημίωση, εκτός αν η πράξη ή η παράλειψη έγινε κατά παράβαση διάταξης που υπάρχει για χάρη του γενικού συμφέροντος. Μαζί με το δημόσιο ευθύνεται εις ολόκληρον και το υπαίτιο πρόσωπο, με την επιφύλαξη των ειδικών διατάξεων για την ευθύνη των υπουργών».

I. ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΠΙΚΑΛΟΥΜΕΝΗΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 1 ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ ΑΡΙΘ. 1 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

25. Οι προσφεύγοντες παραπονούνται διότι το εφετείο, το οποίο κλήθηκε να προσδιορίσει την οριστική αποζημίωση της απαλλοτρίωσης για το οικοπέδο το οποίο αποτελεί το αντικείμενο της διαφοράς, υπολόγισε την αξία του πράγματος αυτού σε μία ημερομηνία πολύ απομακρυσμένη από εκείνη της συζήτησης, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα τον προσδιορισμό μιας αποζημίωσης υποτιμημένης σε σχέση με την «πραγματική» αξία του εν λόγω οικοπέδου. Ισχυρίζονται ότι έπεσαν θύματα μιας παραβίασης του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 της Σύμβασης, το οποίο έχει ως εξής:

«Παν φυσικόν ή νομικόν πρόσωπον δικαιούται σεβασμού της περιουσίας του. Ουδείς δύναται να στερηθή της ιδιοκτησίας αυτού ειμή δια λόγους δημοσίας ωφελείας και υπό τους προβλεπομένους, υπό του νόμου και των γενικών αρχών του διεθνούς δικαίου, όρους.

Αι προαναφερόμεναι διατάξεις δεν θίγουσι το δικαίωμα παντός Κράτους όπως θέση εν ισχύϊ νόμους ους ήθελε κρίνει αναγκαίον προς ρύθμισιν της χρήσεως αγαθών συμφώνως προς το δημόσιον συμφέρον ή προς εξασφάλισιν της καταβολής φόρων ή άλλων εισφορών ή προστίμων.»

A. Επί του παραδεκτού

26. Κατά πρώτο λόγο, η Κυβέρνηση επικαλείται την μη εξάντληση των εθνικών ενδίκων μέσων. Αναφέρει ότι η μη είσπραξη της προσωρινής αποζημίωσης η οποία επιδικάστηκε με την απόφαση αριθ. 1836/1998, και η οποία φέρεται να καταγγέλθηκε από τους προσφεύγοντες, έδινε το δικαίωμα στους τελευταίους να ζητήσουν από τις δικαστικές ή τις διοικητικές αρχές να αναγνωρίσουν την αυτεπάγγελτη άρση της απαλλοτρίωσης του πράγματος που αποτελεί το αντικείμενο της διαφοράς, και τούτο, κατ'αυτήν, σύμφωνα με την παράγραφο 4 του άρθρου 17 του Συντάγματος. Διευκρινίζει ότι η διάταξη αυτή προϋποθέτει την κατάθεση μιας αίτησης προς τούτο εκ μέρους του ενδιαφερομένου προσώπου και ότι, εν προκειμένω, οι προσφεύγοντες ουδέποτε άσκησαν το δικαίωμα αυτό. Προσθέτει ότι οι προσφεύγοντες θα μπορούσαν επίσης να ασκήσουν μία αγωγή αποζημίωσης στην βάση του άρθρου 105 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα, για την αποκατάσταση της ζημίας η οποία προκλήθηκε από την μη καταβολή της προσωρινής ή της οριστικής αποζημίωσης.

27. Κατά δεύτερο λόγο, η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η προσφυγή είναι προδήλως αβάσιμη και ότι οι προσφεύγοντες δεν μπορούν να παρουσιάζουν τους εαυτούς τους ως θύματα της επικαλούμενης παραβίασης. Τονίζοντας ότι το ζήτημα του κατά πόσον η αποζημίωση της αποζημίωσης που αξίωναν οι προσφεύγοντες (1.300 EUR ανά τετραγωνικό μέτρο) αντιστοιχούσε στην πραγματική αξία του πράγματος κατά την κρίσιμη ημερομηνία της 12 Οκτωβρίου 2010 δεν εξετάστηκε από τα εθνικά δικαστήρια, θεωρεί ότι το Δικαστήριο δεν μπορεί να υποκατασταθεί ως προς τούτο στις εθνικές αρχές.

28. Οι προσφεύγοντες απαντούν ότι τα μνημονεύόμενα από την Κυβέρνηση ένδικα μέσα δεν ήταν κατάλληλα για την περίπτωσή τους, αφού επρόκειτο για ένδικα μέσα προς άσκηση ενώπιον των διοικητικών αρχών σε περίπτωση περιορισμού της χρήσης της ιδιοκτησίας, και όχι σε περίπτωση απαλλοτρίωσης. Σχετικά με το σημείο αυτό, αναφέρουν ότι τα ζητήματα που σχετίζονται με τις απαλλοτριώσεις, όπως εκείνα που τίθενται εν προκειμένω, υπάγονται στα πολιτικά δικαστήρια. Εκθέτουν ότι, αν είχαν προσφύγει ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων, η αγωγή τους θα είχε κηρυχθεί απαράδεκτη λόγω της αναρμοδιότητας των τελευταίων να προσδιορίσουν ή να επικαιροποιήσουν μία αποζημίωση απαλλοτρίωσης. Κατά την άποψή τους, η ελληνική έννομη τάξη δεν προβλέπει πραγματικό ένδικο μέσο για τον υπολογισμό των αποζημιώσεων οι οποίες δεν έχουν εξοφληθεί για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Εξάλλου, πάντοτε κατά την άποψή τους, ο νόμος ο οποίος αναφέρεται στο άρθρο 17 § 4 του Συντάγματος, όπως αυτό τροποποιήθηκε μετά την αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001, δεν έχει ακόμη εκδοθεί.

29. Όσον αφορά την ένσταση της Κυβέρνησης σχετικά με τον υπολογισμό της αποζημίωσης της απαλλοτρίωσης, οι προσφεύγοντες εκτιμούν ότι δεν πρόκειται για ζήτημα παραδεκτού αλλά ουσίας.

30. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, μέσα στο πλαίσιο του μηχανισμού προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, ο κανόνας της εξάντλησης των εθνικών ενδίκων μέσων πρέπει να εφαρμόζεται με κάποια ευελιξία και χωρίς υπερβολική τυπολατρία. Ταυτόχρονα, ο κανόνας αυτός επιβάλλει, κατ'αρχήν, την προβολή ενώπιον των αρμοδίων εθνικών δικαστηρίων, τουλάχιστον κατ'ουσίαν, σύμφωνα με τους τύπους και εντός των προθεσμιών που προβλέπονται από το εθνικό δίκαιο, των αιτιάσεων τις οποίες σκοπεύουμε να διατυπώσουμε στην συνέχεια σε διεθνές επίπεδο (βλέπε, μεταξύ πολλών άλλων, *Sejdovic κατά Ιταλίας* [GC], αριθ. 56581/00, § 44, CEDH 2006-II, *Azinas κατά Κύπρου* [GC], αριθ. 56679/00, § 38, CEDH 2004-III,

Fressoz et Roire κατά Γαλλίας [GC], αριθ. 29183/95, § 37, CEDH 1999-I). Επίσης, όταν έχει ασκηθεί ένα ένδικο μέσο, η χρήση ενός άλλου ενδίκου μέσου του οποίου ο σκοπός είναι ουσιαστικά ο ίδιος δεν απαιτείται (βλέπε, μεταξύ άλλων, *Kozacioğlu κατά Τουρκίας* [GC], αριθ. 2334/03, § 40, 19 Φεβρουαρίου 2009, και *Micallef κατά Μάλτας* [GC], αριθ. 17056/06, § 58, CEDH 2009).

31. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι η παρούσα υπόθεση αναφέρεται στον προσδιορισμό της οριστικής αποζημίωσης της απαλλοτρίωσης για το οικόπεδο που αποτελεί το αντικείμενο της διαφοράς, η αξία του οποίου – επί της οποίας έπρεπε να βασίζεται η αποζημίωση – υπολογίστηκε από το εφετείο σε μία ημερομηνία πολύ προγενέστερη εκείνης της συζήτησης, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα τον προσδιορισμό μιας σημαντικά υποτιμημένης αποζημίωσης.

32. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι, στις 6 Μαΐου 2005, οι προσφεύγοντες άσκησαν έφεση κατά της απόφασης του πρωτοδικείου που είχε προσδιορίσει την οριστική αποζημίωση της απαλλοτρίωσης και ότι, με την απόφασή του της 20 Δεκεμβρίου 2006, το εφετείο κήρυξε αυτό το ένδικο μέσο απαράδεκτο. Στην συνέχεια, οι προσφεύγοντες κατέθεσαν αίτηση αναίρεσης κατά της απόφασης αυτής και, στις 28 Απριλίου 2009, ο Άρειος Πάγος απέρριψε την αίτησή τους. Στις 31 Αυγούστου 2009, οι προσφεύγοντες επανακατέθεσαν την έφεσή τους ενώπιον του εφετείου, το οποίο προσδιόρισε την εν λόγω αποζημίωση με την απόφασή του αριθ. 179/2012. Οι ενδιαφερόμενοι δεν κατέθεσαν αίτηση αναίρεσης κατά της απόφασης αυτής, αφού η σχετική νομολογία είχε τοποθετηθεί μερικούς μήνες νωρίτερα σε μία κατεύθυνση αρνητική προς την θέση τους από τον Άρειο Πάγο, συνεδριάζοντας σε ολομέλεια (πιο πάνω παράγραφος 22).

33. Το Δικαστήριο θεωρεί ότι, προσφεύγοντας δύο φορές στο εφετείο, οι προσφεύγοντες χρησιμοποίησαν κανονικά τα ένδικα μέσα που προσφέρονταν σε αυτούς και αφορούσαν κατ'ουσίαν τα γεγονότα που καταγγέλλθηκαν ενώπιον αυτού. Αντιθέτως, τα ένδικα μέσα που αναφέρονται από την Κυβέρνηση δεν θα ήταν κατάλληλα προκειμένου να θεραπεύσουν τις αιτιάσεις των προσφευγόντων. Το αίτημα άρσης της απαλλοτρίωσης του πράγματος που αποτελεί το αντικείμενο της διαφοράς είναι εντελώς διαφορετικής φύσεως και μη προσαρμοσμένο στις αιτιάσεις αυτές. Η αγωγή στην βάση του πιο πάνω αναφερομένου άρθρου 105, η οποία πρέπει να κατατεθεί ενώπιον των διοικητικών και όχι των πολιτικών δικαστηρίων, στοχεύει στην αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε από τις παράνομες πράξεις της δημόσιας εξουσίας και δεν θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για την επανεκτίμηση

μιας αποζημίωσης απαλλοτρίωσης λόγω της μη καταβολής της εντός λογικής προθεσμίας.

34. Έπεται ότι η προσφυγή δεν θα μπορούσε να απορριφθεί για μη εξάντληση των εθνικών ενδίκων μέσων και ότι συντρέχει λόγος συνεπώς να απορριφθεί η διατυπωθείσα από την Κυβέρνηση ένσταση.

35. Όσον αφορά το άλλο σκέλος της ένστασης της Κυβέρνησης, το Δικαστήριο εκτιμά ότι αυτό συνδέεται στενά με την ουσία της αιτίας που προβλήθηκε από τους προσφεύγοντες στο πεδίο του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 της Σύμβασης. Επομένως, αποφασίζει να την συνενώσει με την ουσία.

36. Διαπιστώνοντας εξάλλου ότι η προσφυγή δεν είναι προδήλως αβάσιμη με την έννοια του άρθρου 35 § 3 α) της Σύμβασης και ότι αυτή δεν προσκρούει σε κάποιο λόγο απαραδέκτου, το Δικαστήριο την κηρύσσει παραδεκτή.

B. Επί της ουσίας

1. Οι ισχυρισμοί των διαδίκων

α) Οι προσφεύγοντες

37. Οι προσφεύγοντες αναφέρουν ότι τα δύο μέρη που ενδιαφέρονται για τον προσδιορισμό μιας οριστικής αποζημίωσης της απαλλοτρίωσης μπορούν να προσφύγουν στο δικαστήριο προς τον σκοπό αυτό. Εκθέτουν ότι, εν προκειμένω, ο Δήμος Ελληνικού ουδόλως προσέφυγε ενώπιον της δικαιοσύνης και ότι τους άφησε να έχουν την πρωτοβουλία όλων των διαδικαστικών σταδίων. Προσθέτουν ότι, από την πλευρά τους, αυτοί εξήντησαν χωρίς καθυστέρηση όλα τα υφιστάμενα ένδικα μέσα και ότι, για τον λόγο αυτό, το εφετείο κήρυξε την αίτησή τους παραδεκτή και όρισε ένα νέο ποσό ύψους 420 EUR.

38. Οι προσφεύγοντες διευκρινίζουν ότι, στις 12 Οκτωβρίου 2010, το εφετείο δεν διόρθωσε μόνον την απόφαση του πρωτοδικείου, αλλά προέβη και σε μία εξέταση της απόφασης επί της οποίας και ότι προσδιόρισε ένα νέο ποσό για την οριστική αποζημίωση στην βάση μιας διαφορετικής κρίσιμης ημερομηνίας.

39. Οι προσφεύγοντες υποστηρίζουν επίσης ότι το ύψος της οριστικής αποζημίωσης που επιδικάστηκε από το εφετείο μπορεί να αποτελέσει το αντικείμενο μιας αντικειμενικής εξέτασης εκ μέρους του Δικαστηρίου. Ισχυρίζονται επίσης ότι προσπάθησαν με όλα τα μέσα να επιτύχουν την εξέταση των αξιώσεών τους και επικρίνουν τα διάφορα δικαστήρια για τον λόγο ότι συνετέλεσαν στην παράταση της διαδικασίας με τις αποφάσεις τους και τελικώς αρνήθηκαν να λάβουν υπόψη την

πάροδο ενός διαστήματος έντεκα μηνών. Υποστηρίζουν ότι αυτοί ουδόλως ευθύνονται για την καθυστέρηση αυτή.

β) Η Κυβέρνηση

40. Η Κυβέρνηση αναφέρει ότι, με κάθε αναθεώρηση του κώδικα απαλλοτριώσεων, ο νομοθέτης έκρινε ότι δεν έπρεπε να υπαγάγει την διαδικασία αποζημίωσης μιας απαλλοτρίωσης που πραγματοποιήθηκε υπό το καθεστώς της παλαιάς νομοθεσίας στο καθεστώς το οποίο προβλέπεται από την νέα, για τον λόγο ότι τούτο θα ήταν αντίθετο προς την αρχή της ασφάλειας δικαίου και προς την ορθή απονομή της δικαιοσύνης. Διευκρινίζει ότι η σχετική αιτιολογία είναι η ακόλουθη: με κάθε θέση σε ισχύ μιας μεταρρύθμισης, οι δημόσιοι οργανισμοί οι οποίοι υποχρεούνται να καταβάλουν αποζημιώσεις απαλλοτρίωσης είχαν ήδη προγραμματίσει εκ των προτέρων τις οικονομικές υποχρεώσεις τους, ιδιαίτερα σε μία περίοδο κατά την οποία οι υποχρεώσεις αυτές ήταν ιδιαίτερα σημαντικές κατόπιν των διαδοχικών επεκτάσεων των σχεδίων πόλεως.

41. Η Κυβέρνηση καταλογίζει στους προσφεύγοντες ότι άσκησαν έφεση κατά τρόπο απαράδεκτο στις 6 Μαΐου 2005 και ότι δεν την επανεισήγαγαν μέχρι τις 31 Αυγούστου 2009. Κατά την άποψή της, το γεγονός ότι η δεύτερη έφεση εξετάστηκε μόλις στις 12 Οκτωβρίου 2010, ήτοι τέσσερα έτη αργότερα, οφείλεται σε ένα σφάλμα το οποίο είναι καταλογιστέο αποκλειστικά σε αυτούς. Η Κυβέρνηση εκτιμά ότι η παρούσα υπόθεση διαφοροποιείται από τις υποθέσεις *Ζαχαράκης κατά Ελλάδας* (αριθ. 17305/02, 13 Ιουλίου 2006) και *Τσιρικάκης κατά Ελλάδας* (αριθ. 46355/99, 17 Ιανουαρίου 2002) στο ότι, εν προκειμένω, το Κράτος δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί υπαίτιο για το χρονικό διάστημα το οποίο παρήλθε μεταξύ της πρώτης και της τελευταίας συζήτησης που διεξήχθησαν ενώπιον του πρωτοδικείου σχετικά με τον προσδιορισμό της οριστικής αποζημίωσης – αντίστοιχα στις 9 Νοεμβρίου 1999 και στις 19 Οκτωβρίου 2004 (πιο πάνω παράγραφοι 9 και 11) – ούτε θα μπορούσε να είναι ασφαλώς όσον αφορά το χρονικό διάστημα το οποίο παρήλθε μέχρι τις δικασίμους ενώπιον του εφετείου της 2 Μαΐου 2006 (πιο πάνω παράγραφος 13) και της 12 Οκτωβρίου 2010 (πιο πάνω παράγραφος 17).

42. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει επίσης ότι, στις 12 Οκτωβρίου 2010, το εφετείο δεν αποφάνθηκε για πρώτη φορά επί της οριστικής αποζημίωσης της απαλλοτρίωσης και ότι αυτό διόρθωσε μόνον την απόφαση του πρωτοδικείου ως προς την κρίσιμη ημερομηνία η οποία πρέπει να ληφθεί υπόψη για τον προσδιορισμό της αποζημίωσης

αυτής. Τονίζει ότι το εφετείο είχε σημειώσει εν προκειμένω ότι η απαλλοτρίωση είχε κηρυχθεί πριν την 1^η Φεβρουαρίου 1971 και ότι είχε δεχθεί, μετά από ερμηνεία του εφαρμοστέου εθνικού δικαίου, ότι, παρά ταύτα, η κρίσιμη ημερομηνία για τον καθορισμό της αξίας του απαλλοτριωθέντος πράγματος ήταν η ημερομηνία της συζήτησης για τον προσδιορισμό της οριστικής αποζημίωσης και όχι εκείνη της προσωρινής αποζημίωσης.

2. Η εκτίμηση του Δικαστηρίου

43. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο σημειώνει ότι, στο μέτρο που οι προσφεύγοντες παραπονούνται για την υποτίμηση της αποζημίωσης απαλλοτρίωσής τους, η επίδικη κατάσταση υπάγεται στην πρώτη πρόταση του πρώτου εδαφίου του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 της Σύμβασης, η οποία ορίζει κατά γενικό τρόπο την αρχή του σεβασμού της περιουσίας (*Almeida Garrett, Mascarenhas Falcao και λοιποί κατά Πορτογαλίας*, αριθ. 29813/96 και 30229/96, §§ 43 και 48, CEDH 2000-I, και πιο πάνω αναφερόμενη *Ζαχαράκης*, § 29). Επομένως, το Δικαστήριο οφείλει να ερευνήσει αν τηρήθηκε μία δίκαιη ισορροπία μεταξύ των απαιτήσεων του γενικού συμφέροντος της κοινότητας και των επιταγών της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ατόμου (βλέπε, μεταξύ άλλων, *Νάστον κατά Ελλάδας* (αριθ. 2), αριθ. 16163/02, § 31, 15 Ιουλίου 2005).

44. Η μέριμνα της διασφάλισης μιας τέτοιας ισορροπίας αντανακλάται στην δομή ολόκληρου του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1. Ειδικότερα, πρέπει να υφίσταται μία εύλογη σχέση αναλογικότητας μεταξύ των χρησιμοποιούμενων μέσων και του σκοπού ο οποίος διώκεται από οποιοδήποτε μέτρο το οποίο στερεί ένα πρόσωπο από την περιουσία του (*Pressos Compania Naviera S.A. και λοιποί κατά Βελγίου*, 20 Νοεμβρίου 1995, § 28, série A no. 332).

45. Προκειμένου να καθοριστεί κατά πόσον το επίδικο μέτρο τηρεί την επιθυμητή δίκαιη ισορροπία και, ειδικότερα, κατά πόσον αυτό δεν επιβαρύνει τον προσφεύγοντα με δυσανάλογο βάρος, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι διαδικασίες αποζημίωσης που προβλέπονται από την εθνική νομοθεσία. Προς τούτο, το Δικαστήριο έχει ήδη δεχθεί ότι, χωρίς την καταβολή ενός ποσού τελούντος σε εύλογη σχέση με την αξία του πράγματος, μία αποστέρηση περιουσίας συνιστά κανονικά μία υπερβολική προσβολή του δικαιώματος σεβασμού της περιουσίας (*Μάλαμα κατά Ελλάδας*, αριθ. 43622/98, § 48, CEDH 2001-II). Ειδικότερα, ο επαρκής χαρακτήρας μιας αποζημίωσης θα περιοριζόταν αν η καταβολή της τελευταίας δεν ελάμβανε υπόψη

στοιχεία ικανά να μειώσουν την αξία της, όπως η πάροδος ενός χρονικού διαστήματος το οποίο δεν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί λογικό (*Angelon κατά Βουλγαρίας*, αριθ. 44076/98, § 39, 22 Απριλίου 2004, και πιο πάνω αναφερόμενη *Almeida Garrett, Mascarenhas Falcão και λοιποί*, § 54). Σε μία τέτοια περίπτωση, το Δικαστήριο ερευνά κυρίως αν η διοίκηση προέβη στην επικαιροποίηση του ποσού το οποίο οφείλεται για την αντιστάθμιση της υποτίμησής του λόγω του παρελθόντος χρονικού διαστήματος (βλέπε, μεταξύ άλλων, *Akkus κατά Τουρκίας*, 9 Ιουλίου 1997, §§ 29-31, *Recueil des arrêts et décisions* 1997-IV, και πιο πάνω αναφερόμενη *Ζαχαράκης*, § 31).

46. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο σημειώνει εξ αρχής ότι, σύμφωνα με το άρθρο 17 § 2 του Συντάγματος, αν η συζήτηση για τον προσδιορισμό της οριστικής αποζημίωσης λάβει χώρα περισσότερο από ένα έτος μετά την συζήτηση για τον προσδιορισμό της προσωρινής αποζημίωσης, πρέπει να ληφθεί υπόψη η αξία κατά την ημερομηνία της συζήτησης για τον προσδιορισμό της οριστικής αποζημίωσης. Από αυτό συμπεραίνει ότι ο σκοπός της διάταξης αυτής είναι να μεριμνήσει ώστε η κρίσιμη ημερομηνία για τον προσδιορισμό της αποζημίωσης να είναι η εγγύτερη εκείνης της καταβολής της στους δικαιούχους, προκειμένου η αποζημίωση να είναι «πλήρης» όπως απαιτείται από το ίδιο αυτό άρθρο. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι, με την απόφασή του αριθ. 14/2011, ο Άρειος Πάγος, συνεδριάζων σε ολομέλεια και ερμηνεύων την πιο πάνω αναφερόμενη διάταξη, έκρινε ότι η δικάσιμος η οποία έπρεπε να ληφθεί υπόψη για τον υπολογισμό της αποζημίωσης ήταν εκείνη κατά την οποία η υπόθεση είχε εκφωνηθεί ενώπιον του δικαστηρίου, ακόμη και αν, κατά την δικάσιμο αυτή, το δικαστήριο δεν είχε εξετάσει την ουσία της υπόθεσης εξαιτίας της αναβολής της, της διαταγής από αυτό της διεξαγωγής μιας πραγματογνωμοσύνης ή για οποιονδήποτε άλλο λόγο.

47. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο ακούει με προσοχή τα επιχειρήματα της Κυβέρνησης σχετικά με τα ζητήματα της ασφαλείας δικαίου και της ανάγκης για τις κρατικές αρχές να προβλέπουν επαρκώς εκ των προτέρων τις οικονομικές υποχρεώσεις τους για την αποζημίωση των ιδιοκτητών των απαλλοτριωθέντων η αξία της περιουσίας των οποίων είχε πολλαπλασιαστεί κατά την διάρκεια των περιόδων της καλπάζουσας αστικοποίησης. Εν τούτοις, κατά την γνώμη του Δικαστηρίου, η χρήση της δυνατότητας επικαιροποίησης της αποζημίωσης από τα δικαστήρια σε περίπτωση μη τήρησης του άρθρου 17 § 2 του Συντάγματος είναι συμφέρουσα για αμφότερα τα μέρη που σχετίζονται με την αποζημίωση: αφενός, για την αρχή η οποία

διατάσσει την απαλλοτρίωση, διότι επιτρέπει τον περιορισμό των περιπτώσεων αυτεπάγγελτης άρσης των απαλλοτριώσεων σε περίπτωση μη καταβολής της αποζημίωσης (δεδομένου ότι μία τέτοια άρση μπορεί να διαταράξει τον προγραμματισμό των εργασιών), αφετέρου, για τον ιδιοκτήτη το ακίνητο του οποίου απαλλοτριώθηκε, διότι επιτρέπει στον τελευταίο να εισπράξει μία αποζημίωση «πλήρη» με την έννοια του πιο πάνω αναφερομένου άρθρου 17 § 2 και, αναλόγως, να επιτύχει την αντικατάσταση της ιδιοκτησίας του με άλλη ίσης αξίας.

48. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι, εν προκειμένω, το πρωτοδικείο υπολόγισε το ύψος της προσωρινής αποζημίωσης της απαλλοτρίωσης κατά την ημερομηνία της συζήτησης ενώπιον του, ήτοι στις 27 Μαρτίου 1998. Η συζήτηση για τον προσδιορισμό της οριστικής αποζημίωσης έλαβε χώρα ενώπιον του ιδίου δικαστηρίου στις 9 Νοεμβρίου 1999. Εν τούτοις, την τελευταία αυτή ημερομηνία, το εν λόγω δικαστήριο δεν προέβη στον προσδιορισμό της αποζημίωσης αυτής: διέταξε πράγματι την διεξαγωγή μιας πραγματογνωμοσύνης για τον σκοπό του προσδιορισμού της αξίας του πράγματος της 27 Μαρτίου 1998. Στην συνέχεια, στις 29 Δεκεμβρίου 2006, το εφετείο απέρριψε την έφεση των προσφευγόντων και, στις 28 Απριλίου 2009, ο Άρειος Πάγος απέρριψε την αίτηση αναίρεσής τους. Τέλος, με την απόφασή του της 18 Ιανουαρίου 2012, εκδοθείσα κατόπιν της επανεισαγωγής της έφεσής τους εκ μέρους των προσφευγόντων, οι οποίοι στηρίχθηκαν σε μία ουσιώδη αύξηση της αξίας του οικοπέδου που αποτελούσε το αντικείμενο της διαφοράς προκειμένου να ζητήσουν την επικαιροποίηση της επιδικασθείσας αποζημίωσης, το εφετείο όρισε ένα νέο ποσό λαμβάνοντας υπόψη την αξία που είχε το οικόπεδο αυτό στις 9 Νοεμβρίου 1999, ήτοι την ημερομηνία της πρώτης συζήτησης για τον προσδιορισμό της οριστικής αποζημίωσης ενώπιον του πρωτοδικείου.

49. Το Δικαστήριο διαπιστώνει συνεπώς ότι η διαδικασία σχετικά με τον προσδιορισμό της αποζημίωσης προς επιδίκαση στους προσφεύγοντες άρχισε στις 30 Νοεμβρίου 1997, με την κατάθεση της αίτησης ενώπιον του πρωτοδικείου ενόψει του προσδιορισμού της προσωρινής αποζημίωσης, και ότι περατώθηκε στις 18 Ιανουαρίου 2012, με την απόφαση του εφετείου που αποφάνθηκε επί του ύψους της οριστικής αποζημίωσης. Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι η επίδικη απαλλοτρίωση, γενόμενη για τον σκοπό της διαπλάτυνσης μιας οδού, είχε κηρυχθεί ήδη το 1959 και ότι μία δικαστική διαδικασία, ανοιγείσα από τον πατέρα του προσφεύγοντος, είχε ήδη λάβει χώρα ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας το 1979 (πιο πάνω παράγραφος 5). Βεβαίως, οι διαδικασίες που εισήγαγαν οι προσφεύγοντες συνέβαλαν στην

καθυστέρηση της ημερομηνίας της καταβολής της οριστικής αποζημίωσης της απαλλοτρίωσης, αλλά οι ενδιαφερόμενοι δεν έκαναν τίποτε περισσότερο από το να χρησιμοποιήσουν όλες τις δυνατότητες που τους προσέφερε το εθνικό δίκαιο για την επικαιροποίηση του ύψους της.

50. Το Δικαστήριο παρατηρεί στην συνέχεια ότι στις 31 Αυγούστου 1998, η προσωρινή αποζημίωση προσδιορίστηκε σε 264 EUR ανά τετραγωνικό μέτρο αφού ελήφθη υπόψη η αξία του ακινήτου στις 27 Μαρτίου 1998. Στην συνέχεια, στις 24 Ιανουαρίου 2005, η οριστική αποζημίωση προσδιορίστηκε στα 320 EUR ανά τετραγωνικό μέτρο στην βάση της αξίας του ακινήτου κατ'αυτήν την ίδια ημερομηνία. Τέλος, στις 18 Ιανουαρίου 2012, μετά από την τελευταία διαδικασία η οποία διεξήχθη ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων – διαδικασία στην διάρκεια της οποίας οι προσφεύγοντες αποτιμούσαν το ύψος της οριστικής αποζημίωσης σε 1.300 EUR ανά τετραγωνικό μέτρο, αυτή επαναπροσδιορίστηκε σε 420 EUR ανά τετραγωνικό μέτρο αφού ελήφθη υπόψη η αξία του ακινήτου στις 9 Νοεμβρίου 1999, ημερομηνία της πρώτης συζήτησης η οποία διεξήχθη ενώπιον του πρωτοδικείου, κατά την διάρκεια της οποίας αυτό διέταξε την διεξαγωγή μιας πραγματογνωμοσύνης.

51. Το Δικαστήριο εκτιμά ότι δεν είναι αρμόδιο να αποφανθεί σχετικά με το ακριβές ύψος της οριστικής αποζημίωσης που έπρεπε να εισπράξουν οι προσφεύγοντες ανάλογα με τις διακυμάνσεις των αγοραίων τιμών, τον πληθωρισμό ή οποιαδήποτε άλλη τυχόν αιτία.

52. Εν τούτοις, επιλέγοντας ως κρίσιμη ημερομηνία για τον υπολογισμό της αξίας του απαλλοτριωθέντος ακινήτου και συνεπώς για τον προσδιορισμό της οριστικής αποζημίωσης, την ημερομηνία της πρώτης συζήτησης η οποία διεξήχθη στην διάρκεια της διαδικασίας ενώπιον του πρωτοδικείου σχετικά με τον καθορισμό της πιο πάνω αναφερόμενης αποζημίωσης, ήτοι την 9 Νοεμβρίου 1999, το δικαστήριο αγνόησε οποιαδήποτε διαφορά που θα μπορούσε να υπάρχει μεταξύ της αξίας της απαίτησης των προσφευγόντων την ημερομηνία αυτή και εκείνης την ημερομηνία κατά την οποία αυτό αποφάνθηκε, ήτοι την 18^η Ιανουαρίου 2012.

53. Επίσης το Δικαστήριο θεωρεί ότι οι προσφεύγοντες επιβαρύνθηκαν με ένα δυσανάλογο και υπερβολικό βάρος το οποίο διέρρηξε την δίκαιη ισορροπία που πρέπει να υφίσταται μεταξύ της προστασίας του δικαιώματος ιδιοκτησίας και των απαιτήσεων του γενικού συμφέροντος (βλέπε, *mutatis mutandis*, την πιο πάνω αναφερόμενη *Ζαχαράκης*, § 33, και *Yetiş και λοιποί κατά Τουρκίας*, αριθ. 40349/05, §

56, 6 Ιουλίου 2010). Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο απορρίπτει την ένσταση της Κυβέρνησης περί απαραδέκτου *ratione personae* της προσφυγής και διαπιστώνει ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 της Σύμβασης.

II. ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 41 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

54. Σύμφωνα με τους όρους του άρθρου 41 της Σύμβασης,

«Εάν το Δικαστήριο κρίνει ότι υπήρξε παραβίαση της Σύμβασης ή των Πρωτοκόλλων της, και αν το εσωτερικό δίκαιο του Υψηλού Συμβαλλόμενου Μέρους δεν επιτρέπει παρά μόνο ατελή εξάλειψη των συνεπειών της παραβίασης αυτής, το Δικαστήριο χορηγεί, εφόσον είναι αναγκαίο, στον παθόντα δίκαιη ικανοποίηση.»

A. Ζημία

55. Οι προσφεύγοντες αξιώνουν κατ'αρχήν το ποσό των 108.276 ευρώ (EUR) για την υλική ζημία που υποστηρίζουν ότι υπέστησαν.

Το ποσό αυτό αναλύεται ως εξής: 39.150 EUR που φέρεται να αντιπροσωπεύει την διαφορά μεταξύ της αξίας του απαλλοτριωθέντος στις 12 Οκτωβρίου 2010, εφόσον αυτή είχε επιλεγεί ως κρίσιμη για τον υπολογισμό της οριστικής αποζημίωσης (αξία χαρακτηριζόμενη ως «δίκαιη» για τους ενδιαφερόμενους, η οποία προέκυψε στην βάση ενός υπολογισμού στηριγμένου σε έναν μέσο όρο του δείκτη τιμών καταναλωτή μεταξύ του 1999 και του 2010), και της αποζημίωσης η οποία επιδικάστηκε από το εφετείο, και 69.126 EUR που φέρεται να αντιστοιχεί στους καταβλητέους τόκους για «το διαφυγόν κέρδος/ την απώλεια αξίας/ την απώλεια της χρήσης» με ετήσιο επιτόκιο 6% από τις 9 Νοεμβρίου 1999 μέχρι τις 18 Ιανουαρίου 2012.

56. Οι προσφεύγοντες αξιώνουν επίσης 20.000 EUR για την ηθική βλάβη που εκτιμούν ότι υπέστησαν εξαιτίας της απώλειας της χρήσης του ακινήτου από το 1959.

57. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η επικαλούμενη από τους προσφεύγοντες «διαφορά» δεν υφίσταται εν προκειμένω και ότι η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε από αυτούς για να την υπολογίσει είναι απολύτως ασύμβατη προς το αντικείμενο της παρούσας προσφυγής. Στα μάτια της, ο μοναδικός έγκυρος και νόμιμος υπολογισμός της αξίας της απαλλοτριωθείσας ιδιοκτησίας είναι εκείνος που παρέχεται από το άρθρο 13 του κώδικα απαλλοτριώσεων σύμφωνα με την μέθοδο που προβλέπεται από το άρθρο 15 του ιδίου κώδικα. Η Κυβέρνηση θεωρεί επίσης ότι η αξίωση ενός ποσού

για «το διαφυγόν κέρδος/ την απώλεια αξίας/ την απώλεια της χρήσης» επικαλύπτει το πρώτο σκέλος της αξίωσης των προσφευγόντων και ότι η επιδίκαση του ποσού αυτού θα οδηγούσε σε έναν αδικαιολόγητο πλουτισμό. Εν περιλήψει, κατά την γνώμη της, το εν λόγω ποσό είναι υποθετικό, υπερβολικό και αδικαιολόγητο, και ότι μία διαπίστωση παραβίασης θα αποτελούσε επαρκή ικανοποίηση.

58. Η Κυβέρνηση είναι επίσης της άποψης ότι το ποσό των 20.000 EUR το οποίο ζητείται για την ηθική βλάβη είναι υπέρογκο για τον λόγο ότι οι προσφεύγοντες δεν στηρίζουν την αξίωση αυτή με επιχειρήματα που συνδέονται με την προσωπική και την επαγγελματική κατάστασή τους ή με την κατάσταση της υγείας τους.

59. Όσον αφορά την υλική ζημία, το Δικαστήριο υπενθυμίζει έχει καταλήξει στην διαπίστωση της παραβίασης του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 της Σύμβασης εξαιτίας του γεγονότος ότι, το 2012, για τον προσδιορισμό της οριστικής αποζημίωσης της απαλλοτρίωσης, το εφετείο επέλεξε τις 9 Νοεμβρίου 1999, και όχι τις 12 Οκτωβρίου 2010, ημερομηνία της συζήτησης ενώπιον του, η οποία θα ήταν έτσι εγγύτερη με την καταβολή της αποζημίωσης αυτής. Λαμβάνοντας υπόψη τις αβεβαιότητες οι οποίες είναι σύμφυτες με οποιαδήποτε απόπειρα εκτίμησης των πραγματικών απωλειών που υπέστησαν οι προσφεύγοντες, το Δικαστήριο εκτιμά ότι η μέθοδος υπολογισμού η οποία χρησιμοποιήθηκε από αυτούς βασίζεται σε αντικειμενικά στοιχεία και ότι κατέληξε σε λογικό αποτέλεσμα. Αποφασίζει ως εκ τούτου να επιδικάσει στους προσφεύγοντες το ποσό των 39.150 EUR, πλέον οποιουδήποτε ποσού που μπορεί να οφείλεται ως φόρος επί του ποσού αυτού. Αντιθέτως, εκτιμά ότι δεν συντρέχει λόγος αποδοχής της δεύτερης αξίωσης των προσφευγόντων για «το διαφυγόν κέρδος/ την απώλεια αξίας/ την απώλεια της χρήσης».

60. Όσον αφορά την ηθική βλάβη, το Δικαστήριο έχει την γνώμη ότι οι προσφεύγοντες υπέστησαν βλάβη λόγω της απογοήτευσης την οποία επέφερε η προσέγγιση που ακολουθήθηκε από το εφετείο και τους επιδικάζει 2.000 EUR για την αιτία αυτή.

Β. Έξοδα και δικαστική δαπάνη

61. Οι προσφεύγοντες ζητούν επίσης ένα συνολικό ποσό 7.600 EUR για τα έξοδα και την δικαστική δαπάνη στα οποία υποβλήθηκε ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων και ενώπιον του Δικαστηρίου. Αναφέρουν ότι συμμετείχαν σε έξι διαφορετικές δικαστικές διαδικασίες ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων και αποτιμούν το κόστος

των εξόδων τους για την αιτία αυτή σε 1.000 EUR ανά διαδικασία (για 75 ώρες εργασίας με ωριαία αποζημίωση 80 EUR, σύμφωνα, κατά τα λεγόμενά τους, με τα προβλεπόμενα από τον νόμο 4194/2013). Όσον αφορά την διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου, ζητούν 1.600 EUR (για 20 ώρες εργασίας προς 80 EUR την ώρα).

62. Η Κυβέρνηση εκτιμά ότι τα έξοδα που σχετίζονται με τις εθνικές διαδικασίες δεν είναι σε αιτιώδη συνάφεια με την επικαλούμενη παραβίαση. Αναφέρει εξάλλου ότι το εφετείο επεδίκασε στους προσφεύγοντες το ποσό των 2.000 EUR προσανυζημένο κατά τους τόκους προς 6% για την αμοιβή του δικηγόρου ενώπιον του και ενώπιον του πρωτοδικείου. Κατά την άποψή της, οι προσφεύγοντες ερμηνεύουν με εσφαλμένο τρόπο τον νόμο 4194/2013, ο οποίος, στο άρθρο 59, φέρεται να προβλέπει ότι οι αμοιβές των δικηγόρων συμφωνούνται ελεύθερως μεταξύ των μερών. Όμως, πάντοτε κατά την άποψή της, οι ενδιαφερόμενοι δεν αποδεικνύουν ότι συμφώνησαν σε ένα ύψος ούτε ότι έχουν ήδη καταβάλει κάποια ποσά. Η Κυβέρνηση θεωρεί τέλος ότι τα έξοδα και η δικαστική δαπάνη που ζητούνται στο πλαίσιο της διαδικασίας ενώπιον του Δικαστηρίου είναι υπέρογκα και δεν στηρίζονται σε δικαιολογητικά.

63. Σύμφωνα με την νομολογία του Δικαστηρίου, ένας προσφεύγων μπορεί να επιτύχει την επιδίκαση των εξόδων και της δικαστικής δαπάνης του μόνον στο μέτρο που θα αποδειχθεί το πραγματικό τους, το αναγκαίο τους και ο εύλογος χαρακτήρας του ύψους τους. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο σημειώνει ότι οι προσφεύγοντες προσκομίζουν ένα φύλλο της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως που καθορίζει το ύψος της ωριαίας αμοιβής των δικηγόρων, καθώς και έναν πίνακα όπου αναφέρουν τις ώρες εργασίας τις οποίες ανάλωσε ο δικηγόρος τους για κάθε διαδικασία ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων καθώς και για την διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου. Εν τούτοις, δεν προσκομίζουν κάποιο τιμολόγιο ή απόδειξη είσπραξης αμοιβών που να επιτρέπει να διαπιστωθεί ότι τα αξιούμενα ποσά καταβλήθηκαν πράγματι. Συντρέχει συνεπώς λόγος να απορριφθούν οι αξιώσεις τους για την αιτία αυτή.

Γ. Τόκοι υπερημερίας

64. Το Δικαστήριο κρίνει προσήκον να ευθυγραμμίσει το επιτόκιο των τόκων υπερημερίας με το επιτόκιο της οριακής χρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, προσανυζημένο κατά τρεις εκατοστιαίες μονάδες.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ, ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ, ΟΜΟΦΩΝΑ,

1. *Απορρίπτει* την ένσταση της Κυβέρνησης την ελκόμενη από την μη εξάντληση των εθνικών ενδίκων μέσων, συνενώνει με την ουσία την ένσταση περί απαραδέκτου *ratione personae* και την απορρίπτει.
2. *Κηρύσσει* την προσφυγή παραδεκτή.
3. *Αποφαίνεται* ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 της Σύμβασης.
4. *Αποφαίνεται*
 - (α) ότι το εναγόμενο Κράτος οφείλει να καταβάλει στους προσφεύγοντες, εντός τριών μηνών από την ημέρα κατά την οποία η απόφαση θα καταστεί τελεσίδικη σύμφωνα με το άρθρο 44 § 2 της Σύμβασης, τα ακόλουθα ποσά:
 - (i) 39.150 EUR (τριάντα εννέα χιλιάδες εκατόν πενήντα ευρώ), πλέον οποιουδήποτε ποσού που μπορεί να οφείλεται για τον φόρο, για την υλική ζημία,
 - (ii) 2.000 EUR (δύο χιλιάδες ευρώ), πλέον οποιουδήποτε ποσού που μπορεί να οφείλεται για τον φόρο, για την ηθική βλάβη,
 - (β) ότι από την λήξη της πιο πάνω προθεσμίας και μέχρι την καταβολή, το ποσό αυτό θα προσανζηθεί με έναν απλό τόκο με επιτόκιο ίσο προς εκείνο της οριακής χρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, προσανζημένο κατά τρεις εκατοστιαίες μονάδες.
5. *Απορρίπτει* το αίτημα δίκαιης ικανοποίησης κατά τα λοιπά.

Συντάχθηκε στα γαλλικά και στην συνέχεια κοινοποιήθηκε εγγράφως στις 20 Ιουλίου 2017, κατ'εφαρμογήν του άρθρου 77 §§ 2 και 3 του κανονισμού του Δικαστηρίου.

(υπογραφή)
Abel Campos
Γραμματέας

(υπογραφή)
Kristina Pardalos
Πρόεδρος

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. Ηρακλής ΠΟΥΛΗΜΕΝΟΣ, γεννηθείς στις 23.07.1947, κάτοικος Καλαμάτας.
2. Κωνσταντίνα ΠΟΥΛΗΜΕΝΟΥ, γεννηθείσα στις 15.03.1951, κάτοικος Καλαμάτας.
3. Σταυρούλα ΠΟΥΛΗΜΕΝΟΥ, γεννηθείσα στις 25.05.1946, κάτοικος Κορινθίας.
4. Παναγιώτης ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, γεννηθείς στις 29.09.1946, κάτοικος Αθηνών.
5. Αικατερίνη ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, γεννηθείσα στις 03.03.1978, κάτοικος Αθηνών.
6. Ελπίδα ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, γεννηθείσα στις 13.11.1981, κάτοικος Αθηνών.

Ακριβής μετάφραση του συνημμένου

εγγράφου από τα γαλλικά.

Αθήνα, 1^η Σεπτεμβρίου 2017

Ο μεταφραστής

Αλέξανδρος Πετρουτσόπουλος

